سی‌وچهارمین همایش بانکداری اسلامی: طرح بانکداری جمهوری اسلامی ایران
۲۰ و ۲۱ شهریور ماه ۱۴۰۳، صص. ۱۲۱-۹۷

بررسی تطبیقی قوانین نظام بانکی ایران با استانداردهای هیئت خدمات مالی اسلامی (IFSB)[۱]

مهدی رضوی[۲]
حسین میرزائی[۳]

چکیده

طرح جدید بانکداری، قانون بانک مرکزی، قانون پولی بانکی، قانون عملیات بانکی بدون‌ربا و مصوبات مقرراتی شورای پول و اعتبار، مهم‌ترین قوانین در حال تدوین یا ابلاغ شده طی چهار دهه اخیر در ایران هستند. با این حال، کارشناسان اقتصادی و پولی و بانکی همچنان چالش‌های نظری و کاربردی متعددی پیرامون مقررات سیستم بانکی دارند. این پژوهش با هدف بررسی تطبیقی خلأهای مقرراتی در قوانین مذکور نوشته شده است. بدین‌منظور برای بررسی تطبیقی از استانداردهای هیئت خدمات مالی اسلامی (IFSB) استفاده شده است. در این راستا با بهره‌گیری از شیوه کتابخانه‌ای و تحلیل نظر صاحب‌نظران، به تحلیل وضعیت نظام بانکی ایران با اصول پایه‌ای هیئت خدمات مالی اسلامی (CPIFR) پرداخته شده است. نتایج نشان می‌دهد که در طرح و قوانین مذکور، خلأهای قانونی درخصوص جایگاه ساختاری و عملکردی شریعت در بانک‌ها در زمینه‌هایی مانند استانداردهای تدوین صورت‌های مالی، کنترل داخلی، ریسک شریعت، خریدهای عمده و مشارکت واقعی صاحبان حساب‌های سرمایه‌گذاری در سود و زیان وجود دارد. مواردی از قبیل «نظام جبران خسارت توسط هیئت مدیران»، «جهت‌گیری استراتژیک بانک»، «پیگیری حقوق صاحبان حساب سرمایه‌گذاری» و «ارزیابی مستمر و جامع بانک مرکزی از حاکمیت شرکتی در بانک‌ها» نیز از حلقه‌های مفقوده در مقوله حاکمیت شرکتی است. همچنین، در نحوه تعامل بانک مرکزی با نهادهای خارجی و فقدان سند راهبردی مدیریت انواع ریسک با فرایندهای جامع، شفاف و بازنگر، خلأهای قانونی وجود دارد.

واژه‌های کلیدی: نظام بانکی، هیئت خدمات مالی اسلامی (IFSB)، حقوق و اقتصاد، حاکمیت شرکتی، مدیریت ریسک، استانداردهای بانکی

JEL: E50, E58, F55, G21, G28, G32, G34, K00

---

[۱] مقاله از پایان‌نامه کارشناسی ارشد اقتصاد دانشگاه شهید بهشتی با عنوان«بررسی تطبیقی نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران با استانداردهای هیئت خدمات مالی اسلامی (IFSB): رویکرد سیستمی» استخراج شده است.

[۲] هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی؛ m-razavi@sbu.ac.ir

[۳] عدم وابستگی، (نویسنده مسئول)؛ hossein.mirzaei20@yahoo.com

مقدمه

بررسی سیستم اقتصادی کشورها نشان‌دهنده اهمیت نظام بانکی است. وجود نظام بانکی کارآ که به‌درستی وظیفه تجهیز و تخصیص منابع مالی را در سیستم اقتصادی ایفا کند، تسهیل‌کننده دستیابی به اهداف کلان اقتصادی نظیر رشد اقتصادی (Hasanov & Huseynov: 2013, p. 597)، تأثیرگذاری بر تورم (M. Tabak and et al: 2016, p. 322)، کاهش بیکاری (قائمی‌اصل و همکاران: ۱۳۹۶، ص. ۹۳) و به‌طور کلی ایجاد ثبات در سیستم اقتصادی است. بنابراین، دست‌اندرکاران علمی و اجرایی کشورها به‌طور پیوسته در حال بررسی عملکرد نظام بانکی کشور خود و سایر کشورها هستند تا بتوانند نقاط ضعف را شناسایی و برطرف کرده و نقاط قوت را نیز بهبود بخشند.

نظام بانکی کشور ایران نیز دارای چالش‌های مهمی نظیر افزایش بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی، وجود ریسک‌های بالا در نظام بانکی، صوری بودن برخی عملیات بانکی و ... است که می‌بایست چاره‌اندیشی شود. همچنین، تحریم‌های بانکی نیز به‌عنوان یکی از چالش‌های پیش‌روی نظام بانکی کشور قرار دارد. اهمیت تحریم‌های اقتصادی که بر کشور ایران تحمیل شده به‌گونه‌ای است که در سال‌های اخیر نیز ادبیات اقتصاد مقاومتی در پی شدت یافتن تحریم‌های غرب علیه ایران (با هدف متوقف ساختن برنامه صلح‌آمیز هسته‌ای ایران)، مطرح شده است. (جعفریه و داودی: ۱۳۹۳، ص. ۱۵۶) وضعیت برخی از متغیرهای چالش‌زای نظام بانکی همچون مطالبات غیرجاری، چندین برابر استانداردهای جهانی است. (پورکاظمی و همکاران: ۱۳۹۶، ص. ۵) این حجم از مطالبات معوق نیز می‌تواند بر روی متغیرهای کلان اقتصادی نظیر تورم اثرگذار باشد و آن را افزایش دهد. (شرافت جهرمی و صداقت‌پرست: ۱۳۹۲، ص. ۱۵۷) لازم است تا با استفاده از راهکارهای مشخص و متناسب با ابعاد و مسایل جدید بانکداری و مبتنی بر اصول و استانداردهای مفید، نسبت به اصلاح وضعیت موجود اقدام کرد.

با توجه به تأثیری که محیط قانونی بر روی عملکرد اقتصادی می‌گذارد (Williamson: 2000, P. 597)، می‌بایست محیط قانونی بانک‌ها مورد توجه کافی قرار گیرد و با استفاده از استانداردهای مرتبط، زمینه اصلاح نظام بانکی فراهم آید. همچنین، با توجه به گسترش فعالیت‌های اقتصادی به سطح بین‌الملل و پیوند ناگسستنی جنبه مالی آن‌ها با بانک‌ها، نظام بانکی کشورها نیز با یکدیگر ارتباطات تنگاتنگی دارند و وضعیت آن‌ها بر روی تعاملاتشان اثرگذار است. بنابراین، لازم است تا در زمینه تدوین راهکارهای مفید برای اصلاح وضعیت نظام بانکی، تعاملات بین‌المللی این نظام نیز در نظر گرفته شود. در نتیجه، می‌بایست از استانداردهای مفید بین‌المللی در تنظیم فعالیت‌های نظام بانکی، بهره جست. همچنین، از آنجایی که مواردی نظیر شریعت، فرهنگ، نهادهای غیررسمی، سنت‌ها و ... می‌توانند بر روی عملکرد

اقتصادی مؤثر باشند، (همان) با توجه به این‌که نظام سیاسی و اجتماعی ایران بر مبنای دین اسلام است و قوانین کشور می‌بایست تضادی با احکام فقه امامیه و شیعه نداشته باشد، لازم است تا استانداردهای بین‌المللی در نظر گرفته شده و با این احکام همخوانی داشته باشند. از همین‌رو در این پژوهش، استانداردهای بانکی هیئت خدمات مالی اسلامی (IFSB)[1] به‌عنوان مبنا قرار گرفته است.

پژوهش حاضر به‌منظور ارتقا وضعیت مقرراتی نظام بانکی کشور ایران و همگامی آن با استانداردهای بین‌المللی، دارای کاربرد است و می‌توان از نتایج آن برای اصلاح چالش‌های وضع موجود بهره جست. از همین‌رو، در این مقاله به بررسی تطبیقی نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران با استانداردهای (IFSB) پرداخته شده است.

این پژوهش دارای شش قسمت است. در ابتدا، مقدمه‌ای پیرامون اهمیت موضوع و تبیین آن ارایه شده است. سپس، به بررسی ادبیات موضوع در زمینه اهمیت قوانین و مقررات در سیستم اقتصادی و نظام بانکی پرداخته شده است. در گام بعدی، مطالعات تجربی تشریح شده است. با توجه به بدیع بودن موضوع، توصیفی از هیئت خدمات مالی اسلامی (IFSB) بیان شده است. سپس، تجزیه‌وتحلیل موضوع پژوهش آورده شده که با استفاده از رویکرد توصیفی–تحلیلی و با مراجعه به منابع کتابخانه‌ای و اسناد قوانین و مقررات نظام بانکی کشور ایران، به تجزیه‌وتحلیل موضوع پرداخته شده است. سرانجام، به نتیجه‌گیری و ارایه پیشنهادها اقدام شده است.

مبانی نظری

اهمیت قوانین و مقررات در سیستم اقتصادی و نظام بانکی

مطالعات متعددی صورت پذیرفته که در آن‌ها روابط میان محیط حقوقی و محیط اقتصادی تبیین شده و تأثیرگذاری محیط حقوقی بر فعالیت‌های اقتصادی را تشریح کرده‌اند. اهمیت مطالعات موجود در زمینه حقوق و اقتصاد از نیمه قرن بیستم افزایش یافت و رابطه تنگاتنگی که این دو شاخه از علم با یکدیگر دارند، آشکارتر شده است. (Mcnutt: 2005) رویکرد نهادی به مباحث حقوق و اقتصاد نیز به‌صورت رسمی توسط کامونز[2] پیگیری و آغاز شد و نهادگرایان به‌عنوان نخستین گروه، شاخه اقتصاد و حقوق را در مباحث اقتصادی وارد کردند. (زاهدی‌وفا و سمیعی‌نسب: ۱۳۹۴، ص. ۱۸۲)

[1] Islamic Financial Services Board
[2] Commons

اهمیت تعاملات میان حقوق و اقتصاد به‌گونه‌ای بوده که از دیدگاه اندیشمندان متقدم حقوق و اقتصاد، نقش ضوابطی که به‌منظور تسهیل روابط بشری تعیین شده‌اند، مهم‌تر از نقش عوامل تولید در اقتصاد دانسته شده است. (همان: ص. ۱۸۲) بنابراین، ملاحظه می‌شود که از دیدگاه بسیاری از اندیشمندان اقتصادی، رابطه قوی میان محیط حقوقی و اقتصاد برقرار است و با اعمال تغییرات در محیط قانونی، تغییراتی در محیط اقتصادی پدید خواهد آمد.

شاید بتوان یکی از بهترین و جدیدترین تحلیل‌های صورت گرفته در این زمینه را در اندیشه‌های ویلیامسون[1] پیدا کرد. او با تقسیم تحلیل اجتماعی خود به چهار سطح، جایگاه محیط حقوقی در زمینه تأثیرگذاری بر مسایل اقتصادی را به نمایش گذاشته است. بدین‌گونه که در سطح ۲ از سطوح چهارگانه، محیط نهادی[2] قرار دارد که در آن قواعد رسمی بازی[3] و قواعد حقوقی نقش‌آفرینی می‌کنند و بر سطح سوم شامل تدبیر امور[4] و سطح چهارم شامل تخصیص منابع، اشتغال و به‌طور کلی فعالیت‌های اقتصادی، تأثیر می‌گذارد. (Williamson: 2000: p. 597) بنابراین، می‌توان با توجه به تحلیل‌های صورت گرفته بیان داشت که محیط حقوقی به‌عنوان یک مبنا و بستری است که نقش زیربنایی داشته و با تدوین چهارچوب روابط عوامل اقتصادی، محیط اقتصادی را تحت تأثیر قرار می‌دهد و متقابلاً از آن نیز تأثیر می‌پذیرد. با توجه به این نوع از تأثیرگذاری، می‌توان از آن برای اصلاح وضعیت محیط اقتصادی در چالش‌هایی بهره برد که با آن مواجه هست.

از آنجایی که نظام بانکی به‌عنوان یکی از اجزای سیستم اقتصادی کشورها شناخته می‌شود، این نظام نیز متأثر از محیط حقوقی است و روابط موجود در آن، بر طبق قوانین و ساختاری شکل می‌گیرد که برای آن ترسیم می‌شود. به‌دلیل جایگاه مهم این نظام در ایجاد حلقه رابط میان بخش پولی و حقیقی اقتصاد، ضعف در ساختارها و ناکارایی عملکرد آن، زمینه اختلال در سایر بخش‌های سیستم اقتصادی را فراهم می‌آورد. از همین‌رو، بانک مرکزی به اعمال مقررات بر شبکه بانکی اقدام می‌کند. (طالبلو و بهمن‌پور: ۱۳۹۱، ص. ۱۴) ساختارها و روابط میان عوامل نظام بانکی ایران نیز مبتنی بر قوانینی است که برای آن نگاشته شده است. قانون پولی و بانکی کشور، قانون عملیات بانکی بدون‌ربا و قانون جدید بانک مرکزی (اجرایی از خرداد ۱۴۰۳)، سه قانون مهمی هستند که تنظیم‌گر فعالیت‌های بانکی در ایران طی بیش از چهار دهه اخیر بوده یا هستند. به‌موجب این قوانین، ساختار تأمین مالی

[1] Oliver E. Williamson
[2] Institutional Environment
[3] Formal Rules of the Game
[4] Governance

در نظام بانکی و تدبیر پولی تنظیم شده و بانک‌ها می‌بایست در چهارچوب این قوانین حرکت کنند. علاوه بر این، به‌منظور پوشش مسایل روز در سیستم اقتصادی، شورای پول و اعتبار نیز به تدوین مقررات برای جهت‌دهی به فعالیت‌های بانک‌ها اقدام می‌کند. با این حال، کافی بودن قوانین تنظیمی مذکور برای دستیابی به یک سیستم بانکی کارآ و مبتنی بر آموزه‌های اسلامی، همچنان محل بحث کارشناسان است.

در همین راستا، هیئت خدمات مالی اسلامی، قوانین و مقررات تنظیمی حوزه نظام بانکی را در پنج دسته کلی تقسیم کرده است. این تقسیم‌پذیری که براساس فضای جدید و نیازهای روزِ بانکداری در سطح بین‌المللی و با حفظ قیود شرعی است، ابعاد مختلفی از فعالیت‌های نظام بانکی را تحت پوشش قرار می‌دهد.

پنج شاخه کلی بانکداری که مورد نظر هیئت خدمات مالی اسلامی بوده و برای آن استاندارد تدوین شده عبارتند از: فرایند نظارتی، نظم بازار و شفافیت، اصول حاکمیت شرکتی، کفایت سرمایه، مدیریت ریسک. (هیئت خدمات مالی اسلامی: ۲۰۱۵)

۱- نظارت

نظارت از مهم‌ترین مباحث بانکداری است، به‌نحوی که مهم‌ترین نهاد رسمی بانکداری را نهاد تنظیم مقررات و نظارت بر بانک‌ها دانسته‌اند. (چشمی و حبیبی نیکجو: ۱۳۹۶، ص. ۱۳۱) به‌صورت کلی، نظارت را فرایندی سه‌مرحله‌ای دانسته‌اند، به‌طوری که شامل نظارت بر تأسیس بانک، نظارت بر نحوه فعالیت و اقدامات اصلاحی برای بهبود وضعیت و مجازات متخلف است. مهم‌ترین رکن نظارت، حفظ ثبات و اعتبار نظام مالی است و عدم‌نظارت مؤثر، هزینه‌هایی را بر نظام بانکی تحمیل خواهد کرد. در این راستا، ناظران می‌بایست نظم بازار را با اعمال حاکمیت شرکتی و از طریق ساختار مناسب و تنظیم قواعد مربوط، تقویت کنند و اعمال این نوع نظارت مستلزم وجود اصول صریح و بسترهای قانونی لازم است. (منظور و یادپور: ۱۳۸۷، ص. ۸۸) بنابراین، هیئت خدمات مالی اسلامی با درک اهمیت نظارت در نظام بانکی، به تدوین اصول مربوط اقدام کرده است.

۲- شفافیت

شفافیت از دیگر مقوله‌های مهم در حوزه عملیات بانکی است و آن را یکی از ارکان مهم حکمرانی در عملیات بانکی دانسته‌اند. (Diana & et al: 2008؛ نقل از بیدآباد: ۱۳۹۲، ص. ۲) عدم شفافیت عملیات بانکی می‌تواند به ایجاد خدشه در اعتماد ذی‌نفعان نظام بانکی به مدیریت آن منجر شود. (بیدآباد: ۱۳۹۲، ص. ۱) که این از بین رفتن اعتماد می‌تواند بسترساز ایجاد مشکلات پسین در نظام بانکی باشد. با

توجه به مباحث مطرح در زمینه شفافیت در نظام بانکی، بانک‌ها می‌بایست در راستای تمهیداتی اقدام به افشای اطلاعات کنند تا ضمن پرهیز از تضییع حقوق سهام‌داران، در جهت حفظ ثبات بازارهای مالی نیز بکوشند.

براساس استانداردهای منتشره توسط هیئت خدمات مالی اسلامی، عمده مباحث مطروحه در زمینه شفافیت بانکی، مواردی از قبیل انتشار اطلاعات منعکس‌کننده وضعیت مالی، عملکرد، ریسک، استراتژی‌های مدیریت ریسک، فرایندها و سیاست‌های مدیریت شرکت، ساختار سرمایه، کفایت سرمایه، حساب‌های سرمایه‌گذاری، توافق‌نامه‌ها، ارزیابی و اعتبارسنجیِ مناسب بودن افشای اطلاعات است. موارد مذکور شامل افشای کیفی و کمّی بوده و بانک مرکزی می‌بایست به‌عنوان مقام نظارتی به‌طور مؤثر اجرای شفافیت و افشای اطلاعات بانک‌ها را بررسی کند.

۳- حاکمیت شرکتی

در حالی که ریشه‌های شکل‌گیری حاکمیت شرکتی مربوط به اواخر سده نوزدهم و اوایل قرن بیستم بوده و شکل کنونی آن نیز مربوط به دهه ۱۹۹۰ میلادی است، اما طرح و ورود جدی آن به مباحث بانکی مربوط به بعد از بحران ۱۹۹۷ آسیاست. (فرزین‌وش و همکاران: ۱۳۹۶، ص. ۲۶۲) امروزه، حاکمیت شرکتی به‌عنوان یکی از مباحث مهم در نظام بانکی کشورهاست و با توجه به ذگسترش دامنه فعالیت و نقش‌آفرینی بانک‌ها در سیستم اقتصادی کشورها که موجب شده تا با افراد و بخش‌های زیادی در تعامل باشد، اهمیت آن بیشتر نیز شده است.

حاکمیت شرکتی را به‌معنای قوانین، مقررات، ساختارها، فرهنگ‌ها و سیستم‌هایی تعریف کرده‌اند که موجب دستیابی به هدف‌های پاسخگویی، شفافیت، عدالت و رعایت حقوق ذی‌نفعان می‌شود. (حساس یگانه و باغومیان: ۱۳۸۴؛ مدرس و همکاران: ۱۳۸۸، ص. ۲۲۶) همان‌طور که از تعریف بالا مشخص است، حاکمیت شرکتی دربرگیرنده ابعاد گسترده‌ای از فعالیت یک نهاد به‌طور عام و بانک به‌طور خاص است که این موضوع لزوم نگرشی جامع در تدوین قوانین و مقررات مربوط به حاکمیت شرکتی در نظام بانکی را آشکار می‌سازد.

استانداردهای پایه‌ای منتشره توسط هیئت خدمات مالی اسلامی در این موضوع، مباحثی شامل جهت‌گیری استراتژیک، ساختار گروهی و سازمانی، محیط کنترل، مسئولیت‌پذیری هیئت مدیران، نقش حسابرسان در مورد استقلال و پاسخگویی، نقش هیئت شریعت، حقوق صاحبان حساب سرمایه‌گذاری و شفافیت گزارشگری مالی در رابطه با حساب‌های سرمایه‌گذاری از مهم‌ترین سرفصل‌هایی هستند که می‌بایست در حاکمیت شرکتی نظام بانکی مورد توجه قرار گیرند.

٤- کفایت سرمایه

کفایت سرمایه به‌عنوان یکی از حساس‌ترین متغیرهای فعال در بانکداری، نقش سپر حفاظتی را در سیستم بانکی ایفا می‌کند. بنا بر استانداردهای پایه‌ای منتشره توسط هیئت خدمات مالی اسلامی، الزامات تعیین شده در زمینه کفایت سرمایه می‌بایست منعکس‌کننده ریسک‌های تعهد شده و ارایه شده توسط بانک‌ها با توجه به فضای بازارها و محیط کلان اقتصادی باشد. همچنین، سرمایه تنظیمی با توجه به توان آن در جذب زیان تعریف شده و اجرای رویکرد مناسب کفایت سرمایه توسط بانک‌ها به‌گونه‌ای باشد که منعکس‌کننده میزان تقسیم ریسک بین سرمایه شخصی بانک‌ها و صاحبان حساب سرمایه‌گذاری باشد.

٥- مدیریت ریسک

در بانکداری، «ریسک، زیان بالقوه‌ای است که یا مستقیماً از زیان‌های درآمد و سرمایه حاصل می‌شود یا به‌صورت غیرمستقیم از محدودیت‌هایی به‌وجود می‌آید و توانایی بانک برای دستیابی به اهداف تجاری و مالی کاهش می‌یابد». (صیادی و حیدری: ۱۳۹۵، ص. ۲۵۹) مقوله مدیریت ریسک به‌عنوان یکی از شناخته شده‌ترین مباحث بانکداری مطرح بوده و شاید بتوان آن را مهم‌ترین موضوع مطرح در نظام بانکی کشورها دانست، به‌گونه‌ای که در صورت عدم اتخاذ رویکردهای مناسب در این زمینه، می‌توان شاهد اخلال جدی یا حتی فروپاشی در نظام بانکی و مالی کشورها و در نتیجه، بروز تکانه‌های شدید در سیستم اقتصادی آن‌ها بود. با توجه به گستردگی فعالیت‌های بانکی و بازارهای مالی در سطح بین‌المللی، اهمیت این موضوع دو چندان است، زیرا امکان سرایت بحران‌های ناشی از عدم‌مدیریت ریسک به سایر کشورها نیز وجود دارد.

در زمینه مدیریت ریسک، استانداردهای پایه‌ای منتشره توسط هیئت خدمات مالی اسلامی نشان می‌دهد که بانک‌ها می‌بایست دارای فرایند مدیریت ریسک جامع برای شناسایی، اندازه‌گیری، ارزیابی، نظارت، گزارش و کنترل یا کاهش تمام ریسک‌های اساسی با توجه به شرایط بازار و اقتصاد کلان باشند. استانداردهای مذکور در برگیرنده نکات جامع برای انواع مختلف ریسک‌های بانکی نظیر ریسک اعتباری، ریسک نقدینگی، ریسک عملیاتی، ریسک بازار، ریسک کشوری و ... هستند.

با توجه به آنچه ذکر شد، به‌خوبی می‌توان تصویر روشنی از ارتباط میان محیط حقوقی و عملکرد نظام بانکی را دریافت. در واقع، می‌بایست با تدوین قوانین و مقررات لازم، مفید و استاندارد در زمینه‌هایی نظیر نظارت، شفافیت، حاکمیت شرکتی، کفایت سرمایه و مدیریت ریسک، بستر لازم را برای بهبود عملکرد بانک‌ها در سایه نظارت مؤثر بانک مرکزی فراهم آورد.

پیشینه تحقیق

مطالعات خارجی

ویلیامسون (۲۰۰۰) در پژوهشی در زمینه اقتصاد نهادی نوین، چهار سطح تحلیل اجتماعی را ارایه کرده است. او ضمن تأیید اثرگذاری محیط حقوقی بر مسایل اقتصادی، جایگاه آن را نیز تشریح کرده و در سطوح تحلیلی خود نشان داده است. از این سطوح چهارگانه، محیط حقوقی در سطح دوم قرار داشته و بر سطوح سوم و چهارم تأثیر می‌گذارد و تأثیر نیز می‌پذیرد. در سطح چهارم که مباحثی نظیر تخصیص منابع و تئوری بنگاه و به‌طور کلی اقتصاد نئوکلاسیک قرار دارد، تأثیرپذیری از محیط حقوقی دارد.

پسیورس[1] و همکاران (۲۰۰۹) در مطالعه‌ای پیرامون تأثیر مقررات بانکی بر کارایی سود و هزینه بانک‌ها اثبات کرده‌اند که مقررات بانکی موجب تقویت نظم و انضباط در بازار می‌شود، قدرت نظارتی مقامات را افزایش داده و کارایی سود و هزینه بانک‌ها را افزایش می‌دهد. همچنین، الزامات سختگیرانه‌تر سرمایه، کارایی هزینه بانک‌ها را افزایش و کارایی سودآوری آن‌ها را کاهش می‌دهد.

کیلینک و نیَپتی[2] (۲۰۱۲) پیامدهای رفاهی مقررات و نظارت بانکی را مورد بررسی قرار داده‌اند و نتایج آن‌ها مبین تأثیر مثبت مقررات و نظارت بانکی بر نرخ رشد، تولید، اعتبار، سرمایه‌گذاری، دستمزدها و سود است.

احمد سلمان (۲۰۱۴) در مطالعه‌ای که پیرامون چالش‌ها و فرصت‌های پیش‌رِوی بانکداری اسلامی است، حساسیت‌های قراردادی[3] را به‌عنوان یکی از چالش‌های مهم پیش‌رِوی این صنعت برشمرده است. ماهیت تدوین قراردادها و بهبود وضعیت حساسیت‌ها و مسایل مرتبط با آن را به‌عنوان یک بخش حقوقی باید برشمرد.

پاتریک امام و کانی پودار (۲۰۱۶) در پژوهشی که در زمینه بانکداری اسلامی و مفید بودن یا مفید نبودن آن برای رشد اقتصادی با بررسی ۵۲ کشور در بازه زمانی سال‌های ۱۹۹۰ الی ۲۰۱۰ انجام داده‌اند، در مورد بسیاری از کشورهای اسلامی که از رشد اقتصادی پایین رنج می‌برند، ذکر کرده‌اند که این کشورها می‌بایست بخش بانکی خود را از طریق ارتقا محیط قانونی، نظارتی و زیربنایی توسعه دهند.

---

[1] Pasiouras
[2] Kilinc & Neyapti
[3] Contractual Frictions

برمپی[1] و همکاران (۲۰۱۷) به بررسی وضعیت کیفیت نهادی مقررات و نظارت بانکی بر ثبات بانک‌ها پرداخته‌اند. نتایج پژوهش آن‌ها بیان‌کننده تأثیر مثبت عوامل نهادی نظیر ثبات سیاسی، قوانین سرمایه بانک‌ها، نظارت و کنترل فساد بر ثبات بانکی است.

محمد صفی‌الله و ابول شمس‌الدین (۲۰۱۸) در پژوهشی که در زمینه ریسک در بانکداری اسلامی و حاکمیت شرکتی به‌عمل آورده‌اند، نقش هیئت نظارت بر شرع (SSB)[2] را بر روی تفاوت ریسک در بانکداری اسلامی و بانکداری متعارف در ۲۸ کشور مورد تجزیه‌وتحلیل قرار داده‌اند. نتایج مبین آن است که بانک‌های اسلامی دارای ریسک نقدینگی بالاتر، ریسک اعتباری و ریسک ورشکستگی پایین‌تری بوده و در زمینه ریسک‌های عملیاتی مشابه بانکداری متعارف هستند. دیگر نتایج مهم پژوهش بیان‌کننده آن است که ریسک‌های عملیاتی و ورشکستگی در بانک‌های اسلامی با افزایش تعداد و کیفیت تحصیلی اعضای هیئت نظارت بر شرع، کاهش می‌یابد.

نتایج پژوهش جلیل‌اُف و پیِسی[3] (۲۰۱۹) بر روی ارتباط میان مقررات وکارایی بانکی نشان می‌دهد که ارتباط مذکور در همه کشورها یکسان نبوده و دسته‌ای از مقررات در برخی از کشورها تأثیر کافی را ندارند. بنابراین، سیاست‌گذاران باید نقاط ضعف مقررات بانکی موجود را بررسی کرده و اثربخشی آن‌ها را بهبود بخشند و در این زمینه، مشخصات محیط اقتصادی خود را نیز در نظر داشته باشند.

یافته‌های هرتل[4] و همکاران (۲۰۱۹) در پژوهشی که بر روی تأثیر عملکرد نظارتی بر عملکرد بانک‌ها داشته‌اند، نقش واضح نظارت در کاهش ریسک بخش بانکی را نشان می‌دهد.

شدّادی و مور[5] (۲۰۱۹) به بررسی تأثیر مقررات مالی و نظارت بر ثبات بانک‌ها پرداخته‌اند. نتایج آن‌ها نشان می‌دهد که مقررات بیشتر در زمینه سرمایه با ثبات بانکی به‌طور مثبت همراه است و نظارت بیش از حد، تأثیر مثبتی بر عملکرد بانک‌ها نشان نمی‌دهد.

مطالعات داخلی

صامتی و همکاران (۱۳۸۹) در پژوهشی که در زمینه حقوق و اقتصاد انجام داده‌اند، با بیان این‌که امنیت حقوق مالکیت و قوانین و مقررات اقتصادی از زیرساخت‌های اصلی رشد و توسعه اقتصادی

[1] Bermpei
[2] Shariah Supervisory Board
[3] Djalilov & Piessea
[4] Hirtle
[5] Shaddady & Moore

هستند، به این نتیجه رسیده‌اند که حقوق مالکیت و قوانین و مقررات اثر مثبت و معناداری بر فعالیت‌ها و رشد اقتصادی دارند.

شهباززاده خیاوی (۱۳۹۲) در پژوهشی در زمینه تأثیر نظارت بانکی بر سودآوری بانک‌های ایران، تأثیر معنادار و مثبت نظارت بانکی کارآ و مؤثر بر سودآوری بانک‌های ایران را بیان می‌دارد.

رحیمیان و همکاران (۱۳۹۲) در پژوهشی در زمینه نقش سازوکارهای حاکمیت شرکتی در عملکرد بانک‌ها، نشان می‌دهند که سازوکارهای حاکمیت شرکتی بر روی عملکرد بانک‌ها مؤثر است. همچنین، پژوهش آن‌ها نشان می‌دهد که درصد مالکیت سهام‌داران عمده، رابطه مؤثر و معناداری را با عملکرد بانک دارد.

رزاقی (۱۳۹۲) در تحلیلی که بر روی نظام بانکی کشور ایران داشته است، به فقدان مجازات شدید و بازدارنده توسط دستگاه قضایی اشاره داشته و آن را به‌عنوان یکی از چالش‌های نظام بانکی ایران بیان کرده است.

در حوزه حاکمیت شرکتی، هر چند مطالعاتی از قبیل فرزین‌وش و همکاران (۱۳۹۶) با بررسی کشورهای در حال توسعه تصریح کرده‌اند که حاکمیت شرکتی بر شاخص‌های عملکرد نظام بانکی اثر معناداری دارد، اما سیف (۱۳۹۳) در پژوهش خود بیان داشته که این مقوله در ایران با چالش‌های جدی مواجه است. طبق پژوهش مذکور، مواردی همچون نفوذ سهام‌داران اصلی بر شرکت‌ها، بومی نبودن حاکمیت شرکتی بانک‌ها در ایران، عمیق نبودن محورهای حاکمیت شرکتی در ایران و فقدان جایگاه قانونی برای آن از اهم چالش‌های این حوزه است.

مرکز پژوهش‌های مجلس در چندین گزارش نسبت به آسیب‌شناسی نظام بانکی ایران و قوانین و مقررات مربوط اقدام کرده است. در گزارش‌های آن مرکز به نکاتی از قبیل موارد زیر پرداخته شده است: عدم‌بیان شفاف، صریح و اولویت‌بندی اهداف بانک مرکزی در راستای ثبات قیمت‌ها در قانون، نبود قانون مدون و جامع بانکداری مرکزی به‌همراه اولویت‌بندی اهداف بانک مرکزی و تصریح ابزارهای آن، مشخص نبودن جایگاه مجری و ناظر در قانون (مرکز پژوهش‌ها: ۱۳۹۴، صص. ۴۶-۱)، عدم تدوین استانداردهای خاص برای بازار بین‌بانکی، نبود دستورالعمل‌ها و ضوابط تکامل‌یافته در بازار بین‌بانکی (همان: ۱۳۹۴، صص. ۴۱-۱)، نبود مقررات و ضوابط آشکار از طرف بانک مرکزی در زمینه شرایط استقراض بانک‌ها از بانک مرکزی برای تأمین نقدینگی (همان: ۱۳۹۵، صص. ۲۸-۱)، نبود نهاد و استانداردهای مشخص برای نظارت شرعی بر عملیات نظام بانکی، عدم نظارت شرعی قوی در نظام بانکی به‌لحاظ قانونی، نهادی و اجرایی، عدم الزام بانک‌ها و مؤسسات مالی به تأسیس کمیته

شرعی (همان: ۱۳۹۵، صص. ۳۱-۱)، نبود الگو و قواعد الزام‌آور و صریح در قوانین و مقررات تأمین مالی بنگاه‌ها از شبکه بانکی درخصوص کمیت و کیفیت تخصیص منابع بانکی به بنگاه‌ها و بخش‌های اقتصادی (همان: ۱۳۹۵، صص. ۱-۷۴)، عدم‌پیش‌بینی زیرساخت و ابزارهای لازم در قانون پولی بانکی، قانون عملیات بانکی بدون‌ربا و قانون تجارت برای اجرای حاکمیت شرکتی در شبکه بانکی (همان: ۱۳۹۵، صص. ۴۵-۱)، نقصان، ابهام، ضعف و نبود الزامات اجرایی کافی در قوانین در زمینه مؤسسات اعتباری غیربانکی (همان: ۱۳۹۵، صص. ۱-۶۹)، ناکافی و محدود بودن اختیارات معاونت نظارت بانک مرکزی برای برخورد با تخلفات بانک‌ها، مؤثر نبودن تهدید به انحلال بانک‌ها به‌دلیل فقدان بسترهای قانونی لازم. (همان: ۱۳۹۵، صص. ۴۳-۱) همان‌طور که ملاحظه می‌شود، خلأهای قانونی مهمی در قوانین و مقررات بانکی کشور وجود دارد که لازم است برای آن‌ها چاره‌اندیشی شود.

رضوی و سعیدی (۱۳۹۵) پژوهشی را در زمینه مدلسازی موانع اجرای بانکداری اسلامی در ایران انجام داده‌اند. در پژوهش آن‌ها با استفاده از نظر خبرگان امر و مدلسازی تشریحی ساختاری به تجزیه و تحلیل موضوع پرداخته شده است. نتایج تحقیق بیان‌کننده آن است که سه عامل کمبود آگاهی جامعه از عقود اسلامی در حوزه مالی و بانکی، نبود شرح وظایف روشن متناسب با ساختار بانکداری اسلامی و نبود تعریف مشخص از مفهوم پول در نظام اقتصادی و بانکی اسلامی به‌عنوان موانع پایه‌ای اجرای بانکداری اسلامی هستند.

موسویان و میثمی (۱۳۹۵) در تحلیلی بر نظام بانکداری اسلامی در ایران، تعدد بیش از اندازه عقود در نظام بانکی ایران را به‌عنوان یکی از چالش‌ها برشمرده‌اند. حل معضل تعدد عقود که ریشه در قوانین تدوین شده برای نظام بانکی دارد، مستلزم اصلاح قوانین و مقررات مربوط است.

زارعی و متانی (۱۳۹۸)، حقوق تنظیمی بانکی و آسیب‌های آن در نظام بانکی ایران را بررسی کرده‌اند. در این پژوهش که با مطالعات اسنادی و رویکرد کتابخانه‌ای صورت پذیرفته، نتایج نشان می‌دهد که نظام بانکی ایران با چالش‌های حقوق تنظیمی شامل بالا بودن هزینه‌های معاملاتی، بنگاهی عمل کردن بانک‌ها، وجود قوانین و مقررات متعارض، عدم‌استقلال نهاد ناظر بر نظام پولی، نبود سازوکارهای حسابرسی کارآمد و شفاف و عدم‌شفافیت و پاسخگویی نهاد ناظر بر نظام پولی مواجه است.

در جمع‌بندی پژوهش‌های مرتبط با موضوع، سه نکته کلی مشاهده می‌شود. نخست آن‌که، تأثیر محیط حقوقی و چهارچوب قوانین و مقررات بر عملکرد اقتصادی امری بارز است و می‌بایست آن را در تحلیل‌های اقتصادی در نظر گرفت. دوم آن‌که، نظام بانکداری اسلامی در زمینه‌های مختلفی دارای

تفاوت با نظام بانکداری متعارف[1] است. از همین‌رو، قوانین و مقررات تنظیم شده برای نظام بانکداری اسلامی نیز می‌بایست متناسب با استانداردهایی باشد که بر مبنای دستور شریعت است. سوم آن‌که، پژوهش‌های مذکور ناظر به بررسی تأثیر برخی مؤلفه‌ها همچون حاکمیت شرکتی، مدیریت ریسک و ... بر شاخصه‌های عملکردی هستند. با این حال، پژوهشی که با استفاده از معیارهای مدون و مبتنی بر ضوابط شریعت، کیفیت قوانین و مقررات را بررسی کرده باشد، مشاهده نشده که یکی از وجوه تمایز پژوهش حاضر با سایرین است. همچنین، بهره‌گیری از استانداردهای هیئت خدمات مالی اسلامی در بررسی تطبیقی قوانین و مقررات سیستم بانکی نیز در پژوهش‌های موجود انجام نشده است.

هیئت خدمات مالی اسلامی (IFSB)

هیئت خدمات مالی اسلامی، نهاد تنظیم‌کننده استانداردهای بین‌المللی برای سازمان‌های تنظیمی و نظارتی در صنعت خدمات مالی اسلامی است که عملیات خود را به‌طور رسمی از ۱۰ مارس ۲۰۰۳ میلادی در کوالالامپور مالزی آغاز کرده است. (ifsb.org/background.php)

شاخه‌های فعالیت آن عمدتاً شامل بانکداری، بیمه و بازار سرمایه است که از سال ۲۰۰۳ تاکنون برای هر یک از این بخش‌ها، اقدام به تدوین و انتشار استانداردها با مدنظر قرار دادن دستور شریعت اسلام کرده است (همان)

این هیئت به‌دنبال صحت و ثبات در صنعت خدمات مالی اسلامی است و برای پیشبرد این هدف، توسعه صنعت خدمات مالی اسلامی محتاط و شفاف را از طریق ارایه خدمات جدید یا تطبیق استانداردهای بین‌المللی موجود با اصول شریعت و توصیه آن‌ها برای پذیرش، ترویج می‌کند. (همان)

استانداردهای هیئت خدمات مالی اسلامی یک پروسه منظم و دقیق را برای تدوین و انتشار می‌گذرانند. این پروسه شامل چهار مرحله اصلی شامل آماده‌سازی، توسعه، مشاوره عمومی، نهایی شدن و پذیرش است. (ifsb.org/due-process/) استانداردهای تدوین شده در زمینه بانکداری به مباحثی از قبیل فرایند نظارتی، نظم بازار و شفافیت، اصول حاکمیت شرکتی، کفایت سرمایه برای مؤسسات خدمات مالی اسلامی و مدیریت ریسک می‌پردازد. (هیئت خدمات مالی اسلامی: ۲۰۱۵)

هیئت خدمات مالی اسلامی در سند شماره ۱۷ اقدام به اعلام اصول پایه‌ای مقررات مالی اسلامی برای بخش بانکی[2] کرده که به‌اختصار (CPIFR) نامیده می‌شود که آن را می‌توان یکی از مهم‌ترین

[1] Conventional Banking
[2] Core Principles for Islamic Finance Regulation (Banking Segment)

انتشارات آن نهاد دانست. این سند دربرگیرنده ۳۳ استاندارد پایه برای فعالیت‌های بانکی در صنعت خدمات مالی اسلامی است که برای اطمینان از صحت و ثبات در این صنعت منتشر شده است.

صندوق بین‌المللی پول در ماه مِی ۲۰۱۸ طی اعلامیه‌ای بیان داشته که این صندوق، اصول مذکور را به‌عنوان یک سند رسمی به رسمیت شناخته و هر بانک بین‌المللی اسلامی که می‌خواهد از ارزیابی صندوق بین‌المللی پول امتیاز مناسبی به‌دست آورد، باید مطابق چهارچوب مقرراتی آن عمل کند. (imf.org)

با توجه به آن‌که نظام بانکی ایران نیز به‌صورت یکپارچه و سراسری و بر مبنای قانون عملیات بانکی بدون‌رباست، این سند می‌تواند به‌عنوان معیاری در زمینه استانداردسازی نظام بانکی کشور ایران با استانداردهای بین‌المللی مورد استفاده قرار گیرد و معیار سنجش عملکرد آن باشد. در این پژوهش، استانداردهای مندرج در سند شماره (۱۷) برای بررسی تطبیقی استفاده شده است.

تجزیه‌وتحلیل موضوع

در ادامه به تجزیه‌وتحلیل نظام بانکی ایران با استانداردهای (IFSB) پرداخته شده است. بدین‌منظور، از طریق مطالعات کتابخانه‌ای، بررسی تطبیقی بر روی طرح جدید بانکداری و قوانین و مقررات چهار دهه اخیر شامل قانون پولی و بانکی، قانون عملیات بانکی بدون‌ربا، قانون جدید بانک مرکزی و مقررات ناظر بر فعالیت و مقررات نظارتی ابلاغی توسط بانک مرکزی (مصوب شورای پول و اعتبار) صورت پذیرفته که نتایج این بررسی در ادامه و در جدول شماره (۱) آمده است.

جدول شماره ۱: بررسی تطبیقی نظام بانکی ایران با استانداردهای (IFSB)

ردیف	استاندارد	موضوع	نتیجه بررسی	دلایل
۱	CPIFR1	مسئولیت‌ها، اهداف و قدرت	برقرار	– مواد ۱۰ الی ۱۴؛ مواد ۱۶ الی ۲۳ و ماده ۴۴ قانون پولی و بانکی کشور و ماده ۲۰ قانون عملیات بانکی بدون‌ربا – ماده ۳، ۴ و ۱۹ الی ۳۵ از قانون بانک مرکزی جمهوری اسلامی
۲	CPIFR2	استقلال، مسئولیت‌پذیری، منابع و حمایت قانونی برای ناظران	برقرار/ نیاز به تکمیل	– تسلط حداکثری دولت بر شورای پول و اعتبار به‌عنوان مرجع سیاست‌گذاری نظام بانکی – تسلط کامل دولت بر هیئت نظار – شکل‌گیری نوعی از نظارت دولت (هیئت نظار) بر دولت (شورای پول و اعتبار) – براساس بند ۴ از بند (ب) از ماده ۶ قانون جدید بانک مرکزی، تصویب و تفریغ بودجه با مجمع عمومی بانک (متشکل از اعضای دولت) – کاهش نقش دولت در هیئت عالی طبق قانون جدید بانک مرکزی – بند «ت» از ماده ۳۲، حمایت قانونی برای ناظران
۳	CPIFR3	تعاون و همکاری (با نهادهای خارجی)	عدم برقراری	– سکوت قانون پولی و بانکی کشور، قانون عملیات بانکی بدون‌ربا، مصوبات شورای پول و اعتبار و قانون جدید بانک مرکزی پیرامون شیوه‌نامه تعامل، همکاری و به اشتراک‌گذاری اطلاعات با مقامات مربوط خارجی – ماده ۵۱ قانون جدید بانک مرکزی صرفاً برخی موارد محدود در مورد تعامل با صندوق بین‌المللی پول را پوشش داده و به موارد مهمی همچون چگونگی فرایند تبادلات و حفظ محرمانگی آمارها اشاره نشده است.
۴	CPIFR4	فعالیت‌های مجاز	برقرار/ نیاز به تکمیل	– تبیین مقوله تجهیز منابع توسط بانک‌ها در مواد ۳ الی ۶ قانون عملیات بانکی بدون‌ربا و تبیین «شیوه‌های جذب منابع»، «عقود مرتبط با هر یک از شیوه‌های جذب منابع»، «چگونگی تقسیم منافع ایجاد شده از منابع» و «روش‌های تشویقی برای جذب منابع» پرداخته شده است. – تبیین مقوله تخصیص منابع بانک‌ها در مواد ۷ الی ۱۷ قانون عملیات بانکی بدون‌ربا – تبیین چگونگی فعالیت بانک‌ها در مواد ۳۳ الی ۳۷ قانون پولی و بانکی – تصریح محدود فعالیت‌های بانکی در بندهای «چ» و «خ» از ماده ۱ قانون جدید بانک مرکزی – عدم اشاره به جزییات خدمات و شرح وظایف بانک‌ها، به‌ویژه در زمینه‌هایی نظیر حاکمیت شرکتی، وظایف در برابر مردم، مدیریت همه جانبه ریسک.

(ادامه) جدول شماره ۱: بررسی تطبیقی نظام بانکی ایران با استانداردهای (IFSB)

ردیف	استاندارد	موضوع	نتیجه بررسی	دلایل
۵	CPIFR5	معیارهای صدور مجوز	برقرار / نیاز به تکمیل	– پوشش معیارهای صدور مجوز، اهلیت‌سنجی و الزام به ارایه برنامه استراتژیک متقاضیان تأسیس بانک در «آیین‌نامه نحوه تأسیس و اداره بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیردولتی» – تکمیل معیارهای اهلیت‌سنجی در «دستورالعمل نحوه احراز و سلب صلاحیت حرفه‌ای مدیران مؤسسه اعتباری» – آیین‌نامه و دستورالعمل مورد اشاره ناظر به بخش غیردولتی است و دستورالعمل شفاف در مورد بخش دولتی وجود ندارد.
۶	CPIFR6	انتقال مالکیت قابل‌توجه	برقرار	– در این خصوص، آخرین «دستورالعمل تملک سهام بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی»، مقوله مالکیت‌های عمده در بانک‌ها و سایر مؤسسات اعتباری را پوشش داده است. – وجود قدرت لازم در شورای پول و اعتبار (قوانین قبلی) و هیئت عالی در قانون بانک مرکزی برای رد پیشنهاد و تغییر در مالکیت قابل توجه بانک‌ها
۷	CPIFR7	خریدهای عمده	عدم برقراری	– «دستورالعمل سرمایه‌گذاری در اوراق بهادار» به‌عنوان نزدیک‌ترین مصوبه به این موضوع است که صرفاً مقوله خرید در اوراق بهادار را پوشش داده است. – دستورالعمل سرمایه‌گذاری مؤسسات اعتباری نیز صرفاً حد سرمایه‌گذاری بانک‌ها در یک گزینه را پوشش داده بوده است. – نبود دستورالعمل جامع و مدون در زمینه: ۱– تطبیق خریدهای مؤسسات اعتباری با ضوابط شرعی ۲– جدول زمانی اجرایی بلندمدتِ بادوام در زمینه پیروی خریدهای مؤسسات اعتباری از ضوابط شریعت ۳– بررسی خریدهای عمده از منظر ریسک ۴– قدرت مقام نظارتی برای ابطال خریدهای عمده در صورت لزوم
۸	CPIFR8	رویکرد نظارتی	برقرار/ نیاز به تکمیل	– اشارات محدود به پیگیری رویکرد نظارتی مبتنی بر ریسک در قانون جدید بانک مرکزی طی موادی از قبیل: بند ۲ از بند «ب» ماده ۳، بند ۱۶ از بند «الف» ماده ۴، بند ۴ از ماده ۸، بند ۳ از بند «ب» ماده ۱۴، ماده ۲۰، ماده ۲۲، ماده ۲۴، مواد ۳۰ تا ۳۲ – عدم تدوین سند راهبردی مدیریت ریسک از منظر نظارتی توسط بانک مرکزی، به‌نحوی که دربرگیرنده روش‌شناسی شفاف و صریح در شناسایی و برخورد با ریسک در ابعاد بانکی، صنعت و بین صنعت با لحاظ مؤلفه‌های محیط اقتصاد کلان باشد.

(ادامه) جدول شماره ۱: بررسی تطبیقی نظام بانکی ایران با استانداردهای (IFSB)

ردیف	استاندارد	موضوع	نتیجه بررسی	دلایل
۹	CPIFR9	تکنیک‌ها و ابزارهای نظارتی	برقرار/ نیاز به تکمیل	– ماده ۱۱ از قانون پولی و بانکی کشور به وظیفه نظارتی بانک مرکزی بر شبکه بانکی اشاره کرده است. – تدوین و ابلاغ «دستورالعمل بازرسی مالی و عملیاتی و اخذ اطلاعات از مؤسسات اعتباری» مصوب شورای پول و اعتبار – مواد ۱۹، ۲۰ و ۲۷ از قانون جدید بانک مرکزی – نبود فرایند منسجم در زمینه برنامه‌ریزی و عملیاتی کردن نظارت به‌صورت حضور میدانی و سیستمی – نبود نظام سنجش شیوه‌ها و ابزارهای نظارت میدانی و سیستمی
۱۰	CPIFR10	گزارش نظارتی	برقرار/ نیاز به تکمیل	– ابلاغ ضوابط مؤسسات حسابرسی منتخب بانک مرکزی توسط بانک مرکزی – امکان بازرسی ناگهانی و دریافت هرگونه اطلاعات توسط بانک مرکزی بنا بر دستورالعمل بازرسی مالی و عملیاتی و اخذ اطلاعات از مؤسسات اعتباری – وجود اهرم اعمال قدرت مطابق با مواد ۳۷، ۳۹ و ۴۴ قانون پولی و بانکی و مواد ۱۹، ۲۰ و ۲۳ قانون جدید بانک مرکزی برای اعمال قدرت توسط بانک مرکزی در صورت تخطی مؤسسات از دستورالعمل‌های ابلاغی – نبود نظام راهبردی مدیریت ریسک به‌منظور اعمال خروجی‌های مرتبط در گزارش‌های نظارتی
۱۱	CPIFR11	قدرت اصلاحی و تحریمی ناظران	برقرار	– مواد ۴۲ الی ۴۴ قانون پولی و بانکی کشور – بند «ت» و «ج» از ماده ۲۰ و مواد ۲۲ الی ۳۵ قانون جدید بانک مرکزی
۱۲	CPIFR12	نظارت یکپارچه	عدم برقراری	– نبود نظام راهبردی مدیریت انواع ریسک برای گروه بانکی، گروه‌های وابسته و صنایع مالی مرتبط – نبود دستورالعمل برای الزام بانک‌ها به ایجاد سیستم‌های مناسب انطباق با شریعت و تشکیل کمیته شریعت (کمیته فقهی) در بانک‌ها – عدم الزام به هماهنگی هیئت شریعت بانک‌ها در مواقع بروز تفسیرهای متفاوت از احکام – موارد مرتبط نیز شامل بند «الف» از ماده ۴، بند ۳ از بند «ب» ماده ۱۳و ماده ۱۹ قانون بانک مرکزی
۱۳	CPIFR13	روابط میان کشور کارگزار (خارجی)– کشور داخلی (میزبان)	برقرار	– «دستورالعمل بازرسی مالی و عملیاتی و اخذ اطلاعات از مؤسسات اعتباری» نکات مدنظر را پوشش داده است.

(ادامه) جدول شماره ۱: بررسی تطبیقی نظام بانکی ایران با استانداردهای (IFSB)

ردیف	استاندارد	موضوع	نتیجه بررسی	دلایل
۱۴	CPIFR14	طریقه عمل صاحبان حساب سرمایه‌گذاری	عدم برقراری	– نبود مقررات لازم و دستورالعمل جامع برای کیفیت تعامل با صاحبان حساب سرمایه‌گذاری مشتمل بر: تفکیک صاحبان حساب سرمایه‌گذاری براساس نحوه جذب ریسک، تأثیر نحوه تعامل با صاحبان حساب‌ها در کفایت سرمایه و آزمون تنش، کیفیت افشای اطلاعات، الزام به مشاوره درخصوص کیفیت قراردادهای حساب‌های سرمایه‌گذاری، پیگیری تعهد بانک به اجرای قرارداد – «دستورالعمل محاسبه تقسیم سود مشاع ریالی» صرفاً نحوه محاسبه سود را پوشش داده است.
۱۵	CPIFR15	حاکمیت شرکتی	عدم برقراری	– دستورالعمل ناظر بر حاکمیت شرکتی در مؤسسات اعتباری غیردولتی تنها مؤسسات غیردولتی را پوشش داده است. – عدم الزام به تشکیل هیئت شریعت (کمیته فقهی) در بانک‌ها – در مورد حقوق صاحبان حساب سرمایه‌گذاری، دستورالعمل جامعی برای طریقه عمل صاحبان حساب سرمایه‌گذاری وجود ندارد. – ضوابط ناظر بر استانداردهای شفافیت و انتشار اطلاعات، تنها حداقل ضوابط را بیان کرده و جامع نیست. – در طرح بانکداری، مواردی از قبیل «نظام جبران خسارت توسط هیئت مدیران»، «جهت‌گیری استراتژیک بانک»، «پیگیری حقوق صاحبان حساب سرمایه‌گذاری» و «ارزیابی مستمر و جامع بانک مرکزی از حاکمیت شرکتی در بانک‌ها» برقرار نیست.
۱۶	CPIFR16	چهارچوب حاکمیت شریعت	عدم برقراری	– اهم مواردی که در قوانین موجود و طرح بانکداری برقرار نیست: – فقدان در نظر گرفتن و الزام بانک‌ها به‌تأسیس هیأت شریعت (کمیته فقهی) در بانک‌ها – عدم تدوین دستورالعمل‌های مبتنی بر چگونگی ایفای نقش هیئت شریعت (کمیته فقهی)، حل‌وفصل هیئت مذکور با هیئت مدیران، چگونگی تعیین صلاحیت اعضای هیئت شریعت، دسترسی آزاد به اطلاعات و چگونگی انتشار گزارش‌ها توسط هیئت شریعت، مراحل استخراج آرای فقهی و صدور آن، بازرسی شرعی از مؤسسه توسط هیئت شریعت، سیستم ارزیابی رسمی در مورد کارایی هیئت شریعت و اعضای آن
۱۷	CPIFR17	روند مدیریت ریسک	عدم برقراری	– نبود قانون و دستورالعمل راهبردی در زمینه مدیریت ریسک که پوشش‌دهنده مؤلفه‌های مؤثر در انواع ریسک، محاسبه و گزارش‌دهی آن، منطبق با استانداردهای هیئت خدمات مالی اسلامی باشد.

(ادامه) جدول شماره ۱: بررسی تطبیقی نظام بانکی ایران با استانداردهای (IFSB)

ردیف	استاندارد	موضوع	نتیجه بررسی	دلایل
۱۸	CPIFR18	کفایت سرمایه	برقرار/ نیاز به تکمیل	– دستورالعمل محاسبه سرمایه نظارتی و کفایت سرمایه مؤسسات اعتباری توسط شورای پول و اعتبار تصویب شده است. – نبود ارتباط میان کفایت سرمایه با دسته‌بندی صاحبان حساب سرمایه‌گذاری در بانکداری اسلامی در قوانین موجود و طرح بانکداری
۱۹	CPIFR19	ریسک اعتباری	برقرار	– دستورالعمل «حداقل الزامات مدیریت ریسک اعتباری در مؤسسات اعتباری» نکات مدنظر را پوشش داده است.
۲۰	CPIFR20	دارایی‌های مسأله‌دار، مقررات و ذخایر مشکوک‌الوصول	برقرار	– دستورالعمل «طبقه‌بندی دارایی‌های مؤسسات اعتباری»، دستورالعمل «نحوه محاسبه ذخیره مطالبات مؤسسات اعتباری» و دستورالعمل «نحوه محاسبه ذخیره مطالبات مؤسسات اعتباری»، این استاندارد را پوشش داده‌اند.
۲۱	CPIFR21	ریسک تمرکز	عدم برقراری	– نبود دستورالعمل جامع، راهبردی و اجرایی برای ریسک تمرکز و مؤلفه‌های مرتبط با آن در قوانین موجود و طرح بانکداری
۲۲	CPIFR22	معاملات با بخش‌های مرتبط	برقرار	– «آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات اشخاص مرتبط» این استاندارد را پوشش داده است.
۲۳	CPIFR23	ریسک کشوری	برقرار/ نیاز به تکمیل	– دستورالعمل «مجموعه رهنمودها برای مدیریت مؤثر ریسک کشوری» این استاندارد را پوشش داده است. – عدم تعیین محدوده‌های مقداری در زمینه ریسک کشوری برای هر کشور توسط بانک مرکزی
۲۴	CPIFR24	ریسک سرمایه‌گذاری در سهام	عدم برقراری	– نبود ضوابط جامع و دستورالعملی که فرایند شفاف و صریحی پیرامون شناسایی و مدیریت ریسک این نوع از سرمایه‌گذاری را پوشش داده باشد.
۲۵	CPIFR25	ریسک بازار	عدم برقراری	– عدم‌وجود مصوبه یا قانون الزام‌آوری که به‌طور صریح و شفاف به‌تدوین چهارچوب، تکنیک‌ها و فرایندهای ریسک بازار اقدام کرده باشد.
۲۶	CPIFR26	ریسک نرخ بازده	عدم برقراری	– نبود دستورالعمل الزام‌آور در زمینه ریسک نرخ بازده

(ادامه) جدول شماره ۱: بررسی تطبیقی نظام بانکی ایران با استانداردهای (IFSB)

ردیف	استاندارد	موضوع	نتیجه بررسی	دلایل
۲۷	CPIFR27	ریسک نقدینگی	برقرار	– تصویب «حداقل الزامات مدیریت ریسک نقدینگی برای مؤسسات اعتباری» توسط شورای پول و اعتبار دربرگیرنده محورهای مهمی از قبیل نحوه شناسایی، ارزیابی و افشا ریسک نقدینگی است و به‌طور کلی استاندارد مذکور را پوشش داده است.
۲۸	CPIFR28	ریسک عملیاتی	برقرار/ نیاز به تکمیل	– دستورالعمل «مجموعه رهنمودها برای مدیریت مؤثر ریسک عملیاتی» پوشش‌دهنده اهم موارد است. – در نظر نگرفتن ریسک عدم انطباق فعالیت‌ها با شریعت در ریسک عملیاتی طی قوانین موجود و طرح بانکداری
۲۹	CPIFR29	کنترل و حسابرسی داخلی	برقرار/ نیاز به تکمیل	– ابلاغیه «رهنمودهایی برای نظام مؤثر کنترل داخلی در مؤسسات اعتباری» اهم موارد را پوشش داده است. – در نظر نگرفتن ساختار مناسب برای کنترل شریعت و حضور آن در فرایندهای کنترل و حسابرسی داخلی در قوانین موجود و طرح بانکداری
۳۰	CPIFR30	گزارشگری مالی و حسابرسی خارجی	برقرار/ نیاز به تکمیل	– اشاره کلی به مرجعیت شورای پول و اعتبار در تعیین نحوه گزارشگری مالی و حسابرسی در مواد ۳۳ و ۳۶ قانون پولی و بانکی و مرجعیت هیئت‌عالی در بند ۱۳ از ماده ۸ از قانون جدید بانک مرکزی – تعیین شیوه استاندارد تهیه صورت‌های مالی مؤسسات اعتباری در بخشنامه نمونه صورت‌های مالی مؤسسات اعتباری توسط بانک مرکزی منطبق با استانداردهای بین‌المللی (نه لزوماً براساس عملیات مالی اسلامی) – تعیین ملاحظات مربوط به حسابرس خارجی در بانک‌ها در ابلاغیه «مؤسسات حسابرسی منتخب بانک مرکزی»
۳۱	CPIFR31	شفافیت و نظم بازار	برقرار/ نیاز به تکمیل	– «ضوابط ناظر بر حداقل استانداردهای شفافیت و انتشار عمومی اطلاعات توسط مؤسسات اعتباری»، اهم موارد را پوشش داده است. – عدم الزام به افشای پاداش‌ها، افشای اقدامات نظارتی و مجازات‌های انتظامی بانک مرکزی علیه مؤسسات متخلف در قوانین موجود و طرح بانکداری – در نظر نگرفتن اجرای یک فرایند معتبر برای ارزیابی مناسب بودن افشا از قبیل اعتبارسنجی شیوه‌های افشا و تناوب آن توسط مؤسسات

(ادامه) جدول شماره ۱: بررسی تطبیقی نظام بانکی ایران با استانداردهای (IFSB)

ردیف	استاندارد	موضوع	نتیجه بررسی	دلایل
۳۲	CPIFR32	باجه‌های اسلامی	عدم برقراری	– در نظر نگرفتن ضوابط مربوط به‌دلیل آن‌که از نظر قانونی، نظام بانکی ایران به‌طور سراسری بر مبنای بانکداری بدون رباست و بانکداری متعارف در ایران مجوز فعالیت ندارد.
۳۳	CPIFR33	سوءاستفاده از خدمات مالی	برقرار	– ابلاغ «دستورالعمل‌های مبارزه با پولشویی در مؤسسات اعتباری» توسط بانک مرکزی

جمع‌بندی، نتیجه‌گیری و پیشنهادها

در این پژوهش به بررسی تطبیقی وضعیت نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران با اصول بنیادین مقررات مالی اسلامی (بخش بانکی) هیئت خدمات مالی اسلامی (IFSB) پرداخته شد.

نتایج پژوهش نشان می‌دهد که استانداردهای هیئت خدمات مالی اسلامی (IFSB) در قوانین و مقررات چهار دهه اخیر در سیستم بانکی ایران، عمدتاً در دو دسته «عدم برقرار» یا «برقرار و نیازمند به تکمیل» قرار دارد. اهم نتایج و پیشنهادها به‌شرح زیر است.

۱- با وجود اهمیت مدیریت جامع ریسک، سند راهبردی مدیریت انواع ریسک‌های بانکی در نظر گرفته نشده و صرفاً برای برخی از ریسک‌ها دستورالعمل صادر شده است. از همین‌رو، تدوین سند راهبردی مدیریت انواع ریسک از اقدامات مهم برای به‌روزرسانی قوانین و مقررات است. سند راهبردی مذکور می‌بایست دربرگیرنده شناخت کامل ریسک‌های نظام بانکی، روش‌شناسی صریح و شفاف پیرامون شناسایی، ارزیابی و کنترل هر یک از ریسک‌ها و اعتبارسنجی فرایند مذکور طی زمان باشد. در حوزه ریسک تمرکز، ریسک سرمایه‌گذاری در بازار سهام، ریسک بازار و ریسک نرخ بازده، تدوین کامل سند راهبردی در حوزه ریسک کشوری، تعیین محدوده‌های مقداری برای ریسک هر کشور خارجی و در حوزه ریسک عملیاتی، تعیین جایگاه ریسک شریعت از موارد پیشنهادی است.

۲- جایگاه کلیدی حاکمیت شرکتی در فرایندهای بانکی از مقوله‌های مهم در مباحث روز بانکداری است. در این زمینه، هر چند تلاش‌هایی در قوانین و مقررات سیستم بانکی ایران صورت پذیرفته، اما همچنان نیازمند رفع کاستی‌های مقرراتی و ارتقا ضوابط است. در همین زمینه می‌بایست در سند راهبردی، حاکمیت شرکتی با الزام برای انواع بانک‌های دولتی و غیردولتی تدوین شود. این سند می‌بایست علاوه بر مفاد مناسب اسناد کنونی، مواردی همچون نظارت شرعی در هر بانک، تشکیل الزام‌آور هیئت شریعت (کمیته فقهی) در هر بانک، شفافیت کامل اطلاعات، شفافیت پاداش هیئت‌مدیره

بانک‌ها و وجود فرایند صریح و شفاف در زمینه مدیریت ریسک را پوشش دهد. همچنین، مواردی از قبیل «نظام جبران خسارت توسط هیئت مدیران»، «جهت‌گیری استراتژیک بانک»، «پیگیری حقوق صاحبان حساب سرمایه‌گذاری» و «ارزیابی مستمر و جامع بانک مرکزی از حاکمیت شرکتی در بانک‌ها» از حلقه‌های مفقوده در بخش حاکمیت شرکتی در طرح بانکداری است.

۳- با توجه به گسترش فعالیت‌های بانکی در سطح بین‌الملل و تعاملات سیستم بانکی با نهادهای بین‌المللی، وجود قوانین منسجمی لازم است که حیطه اختیارات بانک مرکزی را پیرامون حدود تعامل با این نهادها مشخص کند. با توجه به چندوجهی بودن ماهیت تعاملات، لازم است تا با همکاری میان نهادهای امنیتی، بانک مرکزی و مجلس، چهارچوبی منسجم تدوین شود که اولاً، نظام تصمیم‌سازی درخصوص این قبیل تعاملات مشخص شود. ثانیاً، نحوه تعامل در «تجزیه‌وتحلیل اطلاعات»، «به اشتراک‌گذاری اطلاعات»، «سیاست‌های محرمانگی در حفظ اطلاعات توسط گیرنده اطلاعات» و «انجام دادن کار مشترک در موقع لزوم» تعیین شود.

۴- با وجود آن‌که براساس تصریح کلی در قانون، نظام بانکی ایران می‌بایست براساس آموزه‌های اسلامی و بانکداری بدون‌ربا باشد، اما قوانین ناظر به ساختار و قوانین ناظر بر عملکرد، دچار نقصان است. از منظر ساختاری، عدم‌الزام به تشکیل هیئت شریعت (کمیته فقهی) در بانک‌ها با اقتدار لازم و کافی، مشاهده می‌شود. از منظر عملکردی نیز در مقولاتی همچون شیوه‌نامه تدوین صورت‌های مالی، جایگاه مناسب در کنترل داخلی، ریسک شریعت، جایگاه شریعت در خریدهای عمده و مشارکت واقعی صاحبان حساب‌های سرمایه‌گذاری در سود و زیان، نواقصی وجود دارد. بنابراین، به‌روزرسانی قواعد ابلاغی برای جانمایی صحیح حاکمیت شریعت در ساختار بانک‌ها و عملکرد آن‌ها از اقدامات پیشنهادی است.

منابع و مأخذ

۱- بیدآباد، بیژن. (۱۳۹۲)، «شفافیت مالی، حکمرانی و افشای اطلاعات بانکی در بانکداری راستین و پیشنهاد مقررات لازم برای ارتقا آن»، نخستین کنفرانس ملی توسعه مدیریت پولی و بانکی. ***تهران: دبیرخانه دایمی کنفرانس توسعه مدیریت پولی و بانکی.***

۲- پورکاظمی، محمدحسین؛ صداقت‌پرست، الدار؛ ده‌پناه، رضا. (۱۳۹۶)، «برآورد احتمال نکول مشتریان حقیقی بانک با استفاده از روش شبکه‌های عصبی (مطالعه موردی: بانک پاسارگاد)»، ***فصلنامه مطالعات مالی و بانکداری اسلامی***. سال سوم، شماره ۶ و ۷.

۳- جعفریه، فاطمه‌سادات؛ داودی، پرویز. (۱۳۹۳)، «نگرشی نهادی بر ساختارسازی قدرت در عرصه داخلی برای نیل به اقتصاد مقاومتی»، ***فصلنامه برنامه‌ریزی و بودجه***. دوره ۱۹، شماره ۳.
۴- چشمی، علی؛ حبیبی نیکجو، حبیب. (۱۳۹۶)، «اقتصاد سیاسی اصلاح نهادهای رسمی بانکداری در ایران پس از انقلاب»، ***پژوهشنامه اقتصادی***. دوره ۱۷، شماره ۶۴.
۵- حساس یگانه، یحیی؛ باغومیان، رافیک. (۱۳۸۴)، «حاکمیت شرکتی و کیفیت گزارشگری مالی»، ***فصلنامه حسابدار رسمی***. شماره ۵ و ۶.
۶- دفتر مطالعات اقتصادی معاونت پژوهش‌های اقتصادی مجلس شورای اسلامی. (۱۳۹۴)، «آسیب‌شناسی نظام بانکی ۲: بررسی ساختار سیاست‌گذار پولی و اعتباری در ایران»، ***تهران: مجلس شورای اسلامی***.
۷- دفتر مطالعات اقتصادی معاونت پژوهش‌های اقتصادی مجلس شورای اسلامی. (۱۳۹۴)، «آسیب‌شناسی نظام بانکی ۳: بازار بین‌بانکی در ایران (رویکردی مبتنی بر روابط بانکی)»، ***تهران: مجلس شورای اسلامی***.
۸- دفتر مطالعات اقتصادی معاونت پژوهش‌های اقتصادی مجلس شورای اسلامی. (۱۳۹۵)، «آسیب‌شناسی نظام بانکی ۶: بررسی عملکرد سیاست‌گذار پولی و اعتباری در ایران»، ***تهران: مجلس شورای اسلامی***.
۹- دفتر مطالعات اقتصادی معاونت پژوهش‌های اقتصادی مجلس شورای اسلامی. (۱۳۹۵)، «آسیب‌شناسی نظام بانکی ۷: نظارت شرعی بانک مرکزی»، ***تهران: مجلس شورای اسلامی***.
۱۰- دفتر مطالعات اقتصادی معاونت پژوهش‌های اقتصادی مجلس شورای اسلامی. (۱۳۹۵)، «آسیب‌شناسی نظام بانکی ۱۰: تحلیل آمار عملکرد شبکه بانکی در تأمین مالی بنگاه‌ها و بخش‌های اقتصادی»، ***تهران: مجلس شورای اسلامی***.
۱۱- دفتر مطالعات اقتصادی معاونت پژوهش‌های اقتصادی مجلس شورای اسلامی. (۱۳۹۵)، «آسیب‌شناسی نظام بانکی ۱۵: چالش‌ها و آسیب‌های کلانِ ضعف حاکمیت شرکتی در مدیریت بانک‌های ایران»، ***تهران: مجلس شورای اسلامی***.
۱۲- دفتر مطالعات اقتصادی معاونت پژوهش‌های اقتصادی مجلس شورای اسلامی. (۱۳۹۵)، «آسیب‌شناسی نظام بانکی ۱۶: تحلیل و بررسی بازار غیرمتشکل پولی (ویرایش اول)»، ***تهران: مجلس شورای اسلامی***.

۱۳- دفتر مطالعات اقتصادی معاونت پژوهش‌های اقتصادی مجلس شورای اسلامی. (۱۳۹۵)، «آسیب‌شناسی نظام بانکی ۱۷: نظارت مؤثر بر بانک‌ها و مسأله اقتدار مقام ناظر»، ***تهران: مجلس شورای اسلامی***.

۱۴- رحیمیان، نظام‌الدین؛ محمدی، حمید؛ صالحی‌راد، معصومه. (۱۳۹۲)، «نقش سازوکارهای حاکمیت شرکتی در عملکرد بانک‌ها»، ***فصلنامه بررسی‌های حسابداری***. دوره اول، شماره ۱.

۱۵- رزاقی، ابراهیم. (۱۳۹۲)، اقتصاد ایران زمین. ***تهران: نشر نی***.

۱۶- رضوی، مهدی. (۱۳۹۳)، «بانکداری اسلامی در ایران؛ تاریخچه، عملکرد و برنامه‌ریزی». ***تهران: انتشارات مؤسسه عالی آموزش بانکداری ایران***.

۱۷- رضوی، مهدی. (۱۳۹۳)، «برنامه‌ریزی در سیستم‌های بزرگ‌مقیاس: با نمونه‌های کاربردی در اقتصاد و نظام بانکداری اسلامی در ایران». ***تهران: انتشارات مؤسسه عالی آموزش بانکداری ایران***.

۱۸- زارعی، محمدحسین؛ متانی، محمدعلی. (۱۳۹۸)، «حقوق تنظیمی بانکی و آسیب‌های آن در نظام بانکی ایران»، ***فصلنامه تحقیقات حقوقی***.

۱۹- زاهدی‌وفا، محمدهادی؛ سمیعی‌نسب، مصطفی. (۱۳۹۴)، «دلالت‌های اندیشه نهادی کامونز در تفکیک‌ناپذیری دو حوزه اقتصاد و حقوق»، ***فصلنامه برنامه‌ریزی و بودجه***. دوره۲۰، شماره ۲.

۲۰- سیف، ولی‌الله. (۱۳۹۳)، «حاکمیت شرکتی در نظام بانکی ایران: چالش‌ها و انتظارات»، ***فصلنامه روند***. دوره ۲۱، شماره ۶۸.

۲۱- شرافت‌جهرمی، محمدناصر؛ صداقت‌پرست، الدار. (۱۳۹۲)، «آثار مطالبات معوق بانکی بر تولید و تورم»، ***فصلنامه اقتصاد و الگوسازی***. دوره چهارم، شماره ۱۴و ۱۵.

۲۲- شهباززاده خیاوی، اتابک. (۱۳۹۲)، «بررسی تأثیر نظارت بانکی بر سودآوری بانک‌های ایران»، نخستین کنفرانس ملی توسعه مدیریت پولی و بانکی. ***تهران: دبیرخانه دایمی کنفرانس توسعه مدیریت پولی و بانکی***.

۲۳- صامتی، مجید؛ شهنازی، روح‌الله؛ دهقانی شبانی، زهرا. (۱۳۸۹)، «امنیت حقوق مالکیت، قوانین و مقررات و رشد اقتصادی»، ***فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی ایران***. سال ۱۵، شماره ۴۴.

۲۴- صیادی، محمدرضا؛ حیدری، حامد. (۱۳۹۵)، «اصول بانکداری». تهران: انتشارات آواز.

۲۵- طالبلو، رضا؛ بهمن‌پور، حمید. (۱۳۹۱)، «اثر مقررات بانکی بر رقابت در صنعت بانکداری ایران»، ***دانش مالی تحلیل اوراق بهادار***. سال ۵، شماره ۲ (پیاپی ۱۴).

۲۶- فرزین‌وش، اسداله؛ دادگر، یداله؛ مهرآرا، محسن؛ نجارزاده، ابوالفضل. (۱۳۹۶)، «نقش حاکمیت شرکتی بر شاخص‌های عملکرد نظام بانکی»، ***فصلنامه پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی***. سال بیست‌وپنجم، شماره ۸۲.

۲۷- قایمی اصل، مهدی؛ نصر اصفهانی، محمد؛ چرخ، سیروس. (۱۳۹۶)، «ارزیابی نقش‌آفرینی نظام بانکی در حیطه مسئولیت اجتماعی کاهش بیکاری در ایران: کاربرد الگوی خودرگرسیون برداری ساختاری در محاسبه تأثیرات هم‌زمان، بلندمدت و پویا»، ***فصلنامه اقتصاد مقداری***. دوره ۱۴، شماره ۴.

۲۸- مدرس، احمد؛ حسینی، سیدمجتبی؛ رئیسی، زهره. (۱۳۸۸)، «بررسی اثر سهام‌داران نهادی به‌عنوان یکی از معیارهای حاکمیت شرکتی بر بازده سهام‌داران شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران»، ***پژوهشنامه اقتصادی***. شماره ۵.

۲۹- منظور، داوود؛ یادی‌پور، مهدی. (۱۳۸۷)، «نظارت در سیستم بانکی با تکیه بر اصول نظارتی کمیته بال به‌عنوان ناظر بین‌المللی»، ***فصلنامه راهبرد یاس***. شماره ۱۳.

۳۰- موسویان، سیدعباس؛ میثمی، حسین. (۱۳۹۵)، «بانکداری اسلامی مبانی نظری-تجارب عملی». ج. اول، ***تهران: انتشارات پژوهشکده پولی و بانکی***، تهران.

1- Beal. Diana; Goyen, Michelle; Shamsuddin, Abul. (2008), "Introducing Corporate Finance", 2nd ed., ***Wiley & Sons, Australia***.

2- Bermpei, T.; Kalyvas, A.; Nguyen, T.C. (2018), "Does institutional quality condition the effect of bank regulations and supervision on bank stability? Evidence from emerging and developing economies". ***International Review of Financial Analysis***, 59, 255-275.

3- Djalilov, K.; Piesse, J. (2019), "Bank regulation and efficiency: Evidence from transition countries". ***International Review of Economics & Finance***, 64, 308-322.

4- Formally Recognize of the Core Principles for Islamic Finance Regulation (Banking Segment) By International Monetary Fund (IMF), (2018) Avialable at: https://www.imf.org.

5- Hasanov, Fakhri; Huseynov, Fariz. (2013), "Bank credits and non-oil economic growth: Evidence from Azerbaijan", ***International Review of Economics & Finance***, Vol 27, 597-610.

6- Hirtle, B.; Kovner, A.; Plosser, M.C. (2019), "The impact of supervision on bank performance; federal Reserve", ***United States***.

7- https://www.cbi.ir/.

8- https://www.imf.org/en/News/Articles/2018/05/24/pr18193imf-adopts-decisions-to- the -cpifr-for-banking.
9- IFSB. (2015), "Core Principles for Islamic Finance Regulation (Banking Segment)", Avialable at: https://www.ifsb.org/published.php.
10- Imam, Patrick; Kpodar, Kangni. (2016), "Islamic banking: Good for growth?", ***Economic Modelling***, Vol 59, pp387-401.
11- Kilinc, M.; Neyapti, B. (2012), "Bank regulation and supervision and its welfare implications". ***Economic Modelling***, 29(2), 132-141.
12- M. Tabak, Benjamin; Fazio, D.M.; Karine, C.D.O.; Cajueiro, D.O. (2016), "Financial stability and bank supervision", ***Finance Research Letters***, Vol 18, pp. 322-327.
13- Mcnutt, Patrick a, lae. (2005), "Economic and antitrust towards a new perspective", Cheltenham, UK, ddward Elgar.
14- Pasiouras, F.; Tanna, S.; Zopounidis, C. (2009), "The impact of banking regulations on banks' cost and profit efficiency: Cross-country evidence". ***International Review of Financial Analysis***, 18(5), 294-302.
15- Preparation of Standards of Islamic Financial Services Board (IFSB), Avialable at: https://www.ifsb.org/standard.php.
16- Safiullah, Md.; Shamsuddin, Abul. (2018), "Risk in Islamic banking and corporate governance", ***Pacific-Basin Finance Journal***, Vol 47, pp. 129-149.
17- Salman, Shaikh Ahmed. (2014), "Analysis of Challenges and Opportunities in Islamic Banking", ***International Journal of Financial Services Management***, Vol 7, No3-4, pp. 286-300.
18- Shaddady, A.; Moore, T. (2019), "Investigation of the effects of financial regulation and supervision on bank stability: The application of CAMELS-DEA to quantile regressions". ***Journal of International Financial Markets***, Institutions and Money, 58, 96-116.
19- The Establishment of Islamic Financial Services Board (IFSB), Avialable at: https://www.ifsb.org/background.php.
20- Williamson, O.E. (2000), "The New Institutional Economics: Taking Stock, Looking Ahead", ***Journal of Economic Literature***, XXXVII (3), pp. 595- 613.